

Shaxnoza BURANOVA,
Qarshi davlat universiteti katta o'qituvchisi
E-mail: buranovashahnoza82@gmail.com

Pedagogika fanlari doktori (DcS), professor N.Kayumova taqrizi asosida

TECHNICAL COMPETENCE OF STUDENTS PSYCHOLOGICAL CONDITIONS

Annotation

The article reveals the psychological conditions of students' technical competence. It should be noted that today's worldview in the field of education is often expressed in the subjective significance of the individual, which consists in revealing the internal potential of the individual and personal experience. Thus, it is believed that the technical competence of students is a set of components, including the basic concepts of learning and psychological parameters of the individual, abilities, motivational-value relations, responsibility and expectation of the potential results of their actions.

Key words: Competence, technical competence, characteristics of technical competence, technical orientation, psychological characteristics of students, methods of attracting students, new methods, abilities, skills, orientation of students.

ТЕХНИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СТУДЕНТОВ ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ

Аннотация

В статье раскрываются психологические условия технической компетентности студентов. Следует отметить, что сегодняшнее мировоззрение в сфере образования часто выражается в субъективной значимости личности, заключающейся в раскрытии внутреннего потенциала личности и личного опыта. Таким образом, считается, что техническая компетентность студентов представляет собой совокупность компонентов, включающих в себя основные понятия обучения и психологические параметры личности, способности, мотивационно-ценностные отношения, ответственность и ожидание потенциальных результатов своих действий.

Ключевые слова: Компетентность, техническая компетентность, характеристики технической компетентности, техническая направленность, психологические особенности обучающихся, методы привлечения обучающихся, новые методы, способности, умение, направленность обучающихся.

TALABALARNING TEXNIK KOMPETENTLIGINING PSIXOLOGIK SHART-SHAROITLARI

Аннотация

Maqolada talabalarning texnik kompetentligining psixologik shart-sharoitlari ochib berilgan. Shuni ta'kidlash kerakki, bugungi kunda ta'lim sohasida dunyoqarash ko'pincha shaxsning sub'ektiv ahamiyati haqida namoyon bo'ladi, bu shaxsiy ichki salohiyat va shaxsiy tajribani ochib berishdan iborat. Shunday qilib, talabalarning texnik kompetentsiyasi - bu o'qitishning asosiy tushunchalarini va shaxsning psixologik parametrlarini, qobiliyatlarini, motivatsion va qadriyat munosabatlarini, javobgarlik va o'z harakatlarining potentsial natijalarini kutishni o'zida mujassam etgan tarkibiy qismlarning kombinatsiyasi ekanligini ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Kompetentsiya, texnik kompetentsiya, texnik kompetentlikning xususiyatlari, texnika yo'nalishi talabalarning psixologik xususiyatlari, talabalarni qiziqitirish usullari, yangi metodlar, qobiliyat, ko'nikma, o'quvchilarning yo'nalishi.

Kirish. Jamiyatni isloh qilishning davom etayotgan jarayonlari va ta'lim tizimini rivojlantirishning o'zi zamonaviy ta'lim tizimini yangilashning dinamik tizimiga turtki bo'ldi. Shu munosabat bilan texnik universitet talabalarini texnik pedagogik faoliyatiga tayyorlash dolzarb muammolardan biri bo'lib qolmoqda. Erkin va faol fikrlash, ta'lim jarayonini modellashtirish, ta'lim va ta'limning yangi g'oyalari va texnologiyalarini mustaqil ishlab chiqish va amalga oshirishga qodir bo'lajak talabaning texnik malaka darajasini oshirish muammosi zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarda dolzarb hisoblanadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Bo'lajak talabaning texnik malaka darajasini oshirish muammosi zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlarini tahlil qiladigan bo'lsak, talaba texnik faoliyatida yaxshi natijalarga erisha oladi, hamda o'z kasbiy imkoniyatlarini ro'yobga chiqarishga hissa qo'shadi. Mashhur faylasuflar, psixologlar V.V.Zenkovskiy, K.D.Ushinskiy, N.I.Pirogov, I.A.Ilyinning o'z asarlarida ta'kidlaganidek: kelajakdagi talabaning kasbiy malakasining asosi, albatta, axloqdir. Ma'lumki, axloq ruhiydir, shuning uchun u ezigdir: "Ongli yoki ongsiz ravishda, yashirin yoki oshkora "axloq" "barcha insoniy ishlarning dvigateli" bo'lib chiqadi. Ushbu pozitsiyalar va g'oyalar kontekstida talabalarning ma'naviy umuminsoniy qadriyatlariga yo'naltirilishi shaxsning ichki ma'naviy dunyosini o'z-o'zini anglash, o'zini yuqori ma'naviy-axloqiy qadriyatlar sari harakatda o'zgartirishga bo'lgan muhim ehtiyojlarini amalga oshiradi.

Vatanga, qo'shniga, o'z xalqiga muhabbat, uning urf-odatlarini, madaniyati, tarixini hurmat qilish, boshqa millat va millatlarga hurmat, kasbiy burchga xizmat qilish, har bir shaxsning shaxsiy qadriyati, rahm-shafqat va sezgirlik, mehr-shafqat, hamma narsaga daxldorlik atrof-muhitdagi hayotda ro'y beradigan narsa, sadoqatlik, ezigulik va go'zallik, erkinlik insonni ezigulik va mas'uliyatli fuqarolik pozitsiyasini mustaqil tanlashga, vijdonli, xayrixohlik va mehnatsevarlik, saxovat va hayotga yetaklashi kerak.

N.V.Andronova o'z tadqiqotlarida texnik kompetensiya o'qituvchining kasbiy bilim, pedagogik mahorat, texnik pozitsiya va psixologik xususiyatlari ham hisobga olinishini ta'kidlagan [1].

Psixologik xususiyatlar, birinchi navbatda, qadriyat munosabatlarini yangilanadi: talaba va o'qituvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarining insonparvarlik mezonini sifatida, bu o'qituvchining har bir talaba shaxsiyatining ko'p qirraliligi va qadriyatini, uning tanlash erkinligi huquqini tan olishga yo'naltirilganligi bilan belgilanadi, faoliyat va muloqotdagi qadriyatlar, o'qituvchi va talaba o'rtasidagi muloqotda ma'naviy tamoyilga e'tibor berish o'qituvchi o'zining "ichki shaxsini" to'liq namoyon etishga intiladi, ko'p qirrali, har bir suhbatdoshning ma'naviy, intellektual va axloqiy salohiyati chuqurroq va ishonchli bo'ladigan ochiq va ishonchli munosabatlarni ta'minlashga qodir, bu esa o'z navbatida universitetning ta'lim tizimiga ta'sir qiladi va unda o'qituvchi va talabalarning birgalikdagi ilmiy-tadqiqot faoliyatining eng muhim tarkibiy

qismi sifatida tasdiqlaydi, bu esa atrofda ta'lim makonida ijodkorlik va qadriyatlarini ifodalashni ta'minlaydi [2].

Biz buni umumlashtirib ijodkorlik va qadriyatlarini ifodalashni ta'minlaydigan psixologiyada o'rgatilgan holda texnik kompetensiya bilan o'qituvchilar quyidagilarni tushunishlarini ko'rib chiqishimiz mumkin:

- ob'ektiv zaruriy nisbati kasbiy bilim va ko'nikmalar va psixologik o'qituvchi ega bo'lgan fazilatlar (A.K. Markova);

- pedagogikaning ajralmas xarakteristikasi o'qituvchining mehnati (L.M. Mitina)

- o'qituvchining ongliligi, uning shaxsiyati sifati;

- ta'lim muammolarini samarali hal qilish imkonini beradigan muammolar (N.V. Kuzmina);

- jismoniy, aqliy kombinatsiya, sodir bo'layotgan shaxsiy va ijtimoiy o'zgarishlar anglaniladi.

L.S.Vygotskiy ta'kidlaganidek, "talaba mustaqil ishlash uchun tayyor bo'lmagan bo'lsada, oldindan shart-sharoit yaratish emas, balki muhim ahamiyatga ega tegishli aqliy fazilatlarini rivojlantirish zarurdir".

V.I.Andreevning fikricha, o'z ichiga olgan elementlarni maqsadli tanlash, loyihalash va qo'llash bilimlari, usullari texnikasi, shuningdek, tayyorgarlikdan oldingi tayyorgarlikning tashkiliy shakllari, maqsadlarga intilish pedagogik shart-sharoitlar natijasidir [3].

Ushbu ta'riflardan kelib chiqqan holda, texnik mutaxassislik talabalarini kasbiy tayyorlashning pedagogik shartlari deganda biz pedagogik vositalar tizimi, pedagogik o'zaro ta'sirlar majmuasi, o'qituvchi tomonidan maqsadli tashkil etilgan pedagogik xodimlarni tushunamiz.

Pedagogik sharoitlar texnika ixtisosliklari talabalarini kasbiy tayyorlash jarayoni umumiy, xususiy va xususiylikning tizimli birligiga asoslanadi. Eng umumiy shartlar guruhiga uslubiy, tashkiliy-boshqaruv, moddiy-texnikaviy, kadrlar va uslubiy kiradi kasbiy tayyorgarlik jarayonini ta'minlaydi.

P.I.Pidkasiyning pedagogik izlanishlariga qaraydigan bo'lsak, ilmiy adabiyotlarda metodologiya ilmiy bilish va dunyoni o'zgartirish usullari mumkin emasligini aytadi.

Bunday uslubiy bilim ega bo'lmagan holda malakali bajarishda, savodxonlik uslubiy madaniyatni egallashdir. Ilmiy tushunchalari, shakllari va usullarini tushunish va ijodiy qo'llashda faoliyat va ilmiy asoslash qobiliyati, tanqidiy bilish, boshqarish, loyihalashning muayyan uslubiy madaniyat mazmunida o'zini tahlil qilish qobiliyati sifatida uslubiy aks ettirishni o'z ichiga oladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Pedagogik adabiyotlarda "kompetentlik" va "kompetentlilik" atamaları tez-tez qo'llaniladi va allaqachon qo'llanilib kelinmoqda. Ulardan keng foydalanish, ayniqsa, ta'lim mazmunini yangilash zarurati bilan bog'liq holda to'liq oqlanadi. Lotin tilidan tarjima qilinganda, kompetensiya inson bilimli, bilim va tajribaga ega bo'lgan bir qator masalalarni anglatadi, shuning uchun ma'lum bir sohada kompetensiyali shaxs tegishli bilim va qobiliyatlarga ega bo'lib, unga ushbu sohani oqilona baholash va unda samarali harakat qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, texnik kompetensiya individual psixologik ta'lim, jumladan, tajriba, bilim va psixologik tayyorgarlik deb ataladi.

Texnik kompetensiya zamonaviy mutaxassisning tizimni tashkil etuvchi sifatlaridan biridir. Ta'lim jarayonini isloh qilish sharoitida texnik kompetensiyalarni rivojlantirish muammosiga qiziqish alohida dolzarblik va ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, texnik ta'limning maqsadi nafaqat talabani o'z kompetensiyalari doirasida tartibga solish faoliyatini amalga oshirish uchun asosiy kompetensiyalarini rivojlantirishga, balki ijodiy rivojlanish salohiyatini shakllantirishga, kelajakda shaxsiy va texnik kompetensiyalarni takomillashtirishga undaydi.

Talabalarining texnik kompetensiyasi - bu o'rganishning asosiy tushunchalarini ya'ni, ularning ta'lim darajasining samarali xususiyatlari, shaxsning psixologik parametrlarini, qobiliyatlarini, motivatsion va texnik qobiliyat munosabatlarini, javobgarlik va talablarni birlashtiradigan tarkibiy qismlarning kombinatsiyasi, ularning harakatlarining mumkin bo'lgan natijalaridir. Chunki aynan texnik sohasidagi ta'lim olayotgan talabalarining malakasi ta'lim muassasasi faoliyatining asosiy maqsadi va natijasi hisoblanadi. Shunday qilib, kompetensiyalar va malakalar tushunchalari bilim, ko'nikma tushunchalariga qaraganda ancha

kengroqdir, chunki ular shaxsning yo'nalishini motivatsiya, qiymat yo'nalishlari va boshqalar, muammolarni his qilish, idrok etish qobiliyatini o'z ichiga oladi. Fikrlashning moshlashuvchanligi: xarakter - mustaqillik, qat'iyatlilik, kuchli irodali fazilatlaridan iborat.

Biz kompetensiyani egalik qilish, shaxsning kompetensiya turlariga ega bo'lishi, shu jumladan uning unga va faoliyat subyektiga shaxsiy munosabatini ham tushunishimiz mumkin. Har qanday talabani tarbiyalashda ta'lim maqsadi tanlangan kasb bo'yicha bilim va ko'nikmalarni egallashdir, shuning uchun texnik ta'lim sharoitida talabalarni o'qitishning yetakchi motivi nafaqat individual bilim va ko'nikmalarni egallashi kerak. Shu bilan birga, tadqiqot aksiomasi - bu texnik kompetensiyaning barcha elementlarining to'liq o'zaro bog'liqligi talabani samarali mehnat faoliyatiga qobiliyati va tayyorgarligidan kelib chiqadi. Talabalarining texnik kompetentligining psixologik nazariy bilimlari, amaliy ko'nikmalari va ma'lum individual xususiyatlarini bilish darajasi va mavjudligini aks ettiradi.

Masalan, test paytida ko'rsatilgan yuqori ball har doim ham keyingi texnik faoliyat uchun zarur bo'lib olgan yoki mavjud bilimlar, qobiliyatlar, ko'nikmalar va individual fazilatlarining to'liqligi va uyg'unligini kafolatlamaydi. Agar taqdim etilgan savollardan kamida bittasi "o'tkazib yuborilgan" bo'lsa, yuqori bahoga qaramay, talaba bu sohada malakali bo'lmaydi va bu "qobiliyatsizlik" kelajakdagi ish faoliyatida o'zini namoyon qiladi.

Ushbu ko'rsatkichlar qiymatlarida o'z vaqtida aniqlangan natijalar o'quv jarayonini to'g'rilashi mumkin va turli xil axborot tizimlarining mavjudligi va tarqalishi o'quv jarayonini shaxsiylashtirishga imkon beradi. Binobarin, jamiyatda texnik kompetensiyani shakllantirish jarayoni talabani professional sifatidagi kasbiy va shaxsiy rivojlanishiga ta'sir qiluvchi ko'p omilli jarayon bo'lib, uning shaxsiyati shaxsning xulq-atvorining xususiyatlari va yo'nalishini belgilaydi. Inson faoliyatini tartibga soluvchi asosiy yo'nalish va markaziy omil hisoblanadi.

Talabalarining texnik kompetentligining psixologik shart-sharoitlarini o'rgangan holda talabalarni uslubiy madaniyatga ega bo'lish metodologiyani bilishni nazarda tutadi, ijtimoiy bilimlar va ushbu bilimlarni texnik kompetentligini hal qilish jarayonida qo'llash qobiliyatiga ega bo'ladi.

Texnik kompetentligini hal qilish jarayonida qo'llash qobiliyatining tarkibiy qismlari qo'yidagilardan iborat: ta'lim faoliyati jarayonini qurish va loyihalash, kasbiy muammolarni anglash, shakllantirish va ijodiy hal qilish, uslubiy aks ettirish, komponentlar bo'lajak mutaxassisning kasbiy faoliyatining yuqori darajasini kafolatlaydi va xarakterlaydi, uni ijodiy shaxs sifatida shakllantiradi.

Talabalar orasida texnik kompetentlikning mavjudligi, birinchi navbatda, quyidagi ko'nikmalarni nazarda tutadi: 1) muammoni ko'rish va unga faktik materialni bog'lash qobiliyati; 2) taxmin qilish va uni amalga oshirish oqibatlarini aqlan tasavvur qilish qobiliyati; 3) muammoning yechimini optimal ketma-ketlikdagi bosqichlarga taqsimlash qobiliyati va boshqalar.

Shu bilan birga, asosiy xususiyat talabani texnik kompetentlikni qo'llash qobiliyati va istagi ishingizni tahlil qilish va takomillashtirish uchun ilmiy bilimni o'rgatish mumkin. Fan va amaliyot qanday bog'langanligini, u qanday o'rin egallashini tasavvur qilishi kerak. Tadqiqot usullarida aloqa tizimi va uning amaliy faoliyatida qanday qo'llanilishini topish mumkin.

Tan olish, sub'ektiv ravishda namoyon bo'lish shaxsiy faoliyat va ehtiyoj-hissiy soha, qadriyatlar bo'lajak mutaxassisning malakasi va kasbiy mahoratining rivojlanishiga bevosita ta'sir qiladi. Ta'lim samaradorligini oshirishning asosiy shartlaridan biri talabalarining kasbiy tayyorgarlik jarayonini tashkil etishni takomillashtirishdan iborat.

Tahlil va natijalar. Shaxsning qadriyat sohasi texnik kompetensiyaning butun jamiyat uchun ham, alohida shaxs uchun ham ahamiyatini belgilaydigan ma'no yaratuvchi asosdir. Biz shaxs uchun ham, jamiyat uchun ham foydali bo'lgan kasbiy faoliyatga e'tibor qaratishda muvaffaqiyatli o'zini o'zi anglash va o'z taqdirini o'zi belgilash hodisasi sifatida texnik kompetensiya haqida gapiramiz. Talabalarining texnik kompetentligini rivojlantirish uchun quyidagi shartlar belgilangan:

1. Tashkiliy-boshqaruv ta'lim jarayonining malakasi, moddiy-texnik ta'minoti darajasini aniqlash mezonlarini ishlab chiqish.

2. O'quv-uslubiy turli kurslarni birlashtirish, yetakchi g'oyalarni ta'kidlash.

3. Texnologik nazorat va baholash, kompetensiyaga kiritilgan ko'nikmalar guruhlarini aniqlash, innovatsion texnologiyalardan foydalanish.

4. Psixologik-pedagogik talabalarining rivojlanishi diagnostikasi, o'quv motivatsiyasini rag'batlantirish tizimi, kompetensiya mezonlarini aniqlash, reflektiv-baholash bosqichi, o'quvchilarning o'zini o'zi boshqarishga qo'shilishi.

Talabalarining texnik kompetensiyasining tarkibi u egallagan pedagogik mahorat orqali, ko'nikmalar esa nazariy bilimlarga asoslangan va pedagogik muammolarni hal qilishga qaratilgan harakatlar kasbiy kompetensiyasini shakllantirishning izchil rivojlanib borayotgan xususiyatlari majmui orqali ochilishi mumkin. V.A.Slastenin barcha pedagogik mahoratni to'rt guruhga birlashtiradi:

- obyektiv pedagogik voqelik mazmunini, ta'limning obyektiv jarayonini aniq pedagogik vazifalarga "tarjima qilish" qobiliyati;

- mantiqiy jihatdan tugallangan pedagogik tizimni qurish va amalga oshirish qobiliyati;

- ta'limning turli tarkibiy qismlari va omillari o'rtasidagi munosabatlarni aniqlash va o'rnatish, ularni amalda qo'llash qobiliyati [4].

Texnik mutaxassisliklar talabalar quyidagi tamoyillarni hisobga olgan holda tuzilishi mumkin:

o'quvchilarning ta'lim, mehnat va texnologik tayyorgarligi va ijodiy faoliyatining tizimli va integralligi;

integratsiyaga asoslangan kasbiy faoliyatning asosiy yo'nalishlarida talabalarni ko'p qirrali va ko'p bosqichli tayyorlash kasb-hunar ta'limining turli bosqichlari va bo'limlari;

o'zaro bog'langan kurslar va o'quv sikllarining blok-modulli qurilishining diskretligi va uzluksizligi;

mutaxassislar tayyorlash dasturining federal, mintaqaviy va gumanitar tarkibiy qismlarining fundamentalligi va o'zgaruvchanligi [5].

Xulosa va takliflar. Shunday qilib, texnik universitet talabalarini birinchi navbatda o'quv va kasbiy tayyorgarlikda, so'ngra amaliyot davomida kasbiy ko'nikmalarni, texnik kompetensiya va ko'nikmalarni shakllantirish xususiyatlarini o'zlashtiradilar, o'zlarining texnik kompetensiyalarini rivojlantiradilar.

Talabalarining texnik kompetentligining o'quv faoliyatidan kasbiy faoliyatga o'tishning o'ziga xos psixologik shart-sharoitlari o'rgangan holda ta'lim oldidagi vazifalarning ko'p qirrali va murakkabligi talabalar shaxsiga tobora ortib borayotgan talabalarni qo'yadi.

Shuning uchun ham universitetda atrofdegai dunyoning tez o'zgaruvchan psixologik shart-sharoitlariga moslasha oladigan malakali mutaxassislarini tayyorlash muhim ahamiyatga ega [6].

Ko'plab tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, kelajakdagi mutaxassislikka bo'lgan munosabat asosan o'quv ishining tabiati bilan belgilanadi. Kelajakdagi faoliyat istiqbollari ko'rish talabalarining texnik kompetentligining psixologik shart-sharoitlarini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlarini va mazmunini belgilaydi, bu esa texnik kompetentligini oshirish zarurligini o'z ichiga oladi. Texnik kompetentligini rivojlantirishga yordam beradigan talabalar faoliyati, talabalarining kasbiy bilimlarini doimiy ravishda oshirish va fikrlash doirasining kengaytirish istagi rivojlantiradi.

ADABIYOTLAR

1. Андропова Н.В. Умение разрабатывать психолого-педагогические рекомендации как компонент психологической компетентности учителя: Дисс... канд. психол. наук – Казань, 2000. – 30 с.
2. Ильина О.Г. Формирование профессиональных компетенций // М., 2007. С. 145.
3. Andreev V. I. Pedagogika: ijodiy o'z-o'zini rivojlantirish uchun o'quv kursi. - Qozon: Innovatsion texnologiyalar markazi, 2000. - 362 b.
4. Сlastenin В.А. Педагогика // М.: Издательский центр «Академия», 2002. С. 596.
5. Buranova Sh.U. Talabalarni texnik kompetentligini rivojlantirishda axborot texnologiyalaridan foydalanish // "Zamonaviy ta'lim" jurnali 2023 yil 7(128)-soni -11-18 b.
6. Buranova Sh.U. Talabalarni texnik kompetentligini takomillashtirish shart sharoitlari // "Algoritmlar va dasturlashning dolzarb muammolari" mavzusidagi xalqaro ilmiy-amaliy anjuman/Qarshi sh. 19-20 may 2023 y. -349-353 b.